

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ВІДХИЛЕНЬ ПОВЕДІНКИ

Методичні рекомендації до семінарських занять

Укладачі *Лариса Мафтин, Альона Шульга*

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

2021

УДК 373.5.015.31:316.624](076)
П-842

Друкується за ухвалою Вченої ради
факультету педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 12 від 25.05.2021 р.)

П-842 **Профілактика** та корекція відхилень поведінки: метод.
реком. до сем. занять / уклад. Лариса Мафтин, Альона Шульга –
Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. – 56 с.

Методичні рекомендації містять плани семінарських занять,
завдання для перевірки початкових досягнень студентів, рівня засвоєння
отриманих знань з навчальної дисципліни «Профілактика та корекція
відхилень поведінки».

Для студентів педагогічних закладів вищої освіти.

УДК 373.5.015.31:316.624](076)

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять	4
Методичні рекомендації з підготовки до самостійної роботи та її виконання	7
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	9
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи профілактики та корекції відхилень поведінки	9
Тема. Поняття про відхилення поведінки.....	9
Тема. Типологія відхилень поведінки	15
Тема. Чинники відхилень поведінки	18
Тема. Сім'я як соціально-педагогічний чинник відхилень поведінки	21
Тема. Школа як соціально-педагогічний чинник відхилень поведінки	24
Змістовий модуль 2. Особливості, профілактика та корекція основних видів відхилень поведінки	28
Тема. Діагностика відхилень поведінки.....	28
Тема. Загальні основи корекції відхилень поведінки	32
Тема. Профілактика відхилень поведінки молодшого школяра ..	36
Тема. Агресія як основа проявів відхилень поведінки, її профілактика та корекція.....	40
Тема. Гіперактивність учнів молодшого шкільного віку, її корекція та профілактика.....	43
Тема. Адиктивна поведінка особистості, її корекція та профілактика.....	47
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	50
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	53

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Профілактика та корекція відхилень поведінки» є дисципліною вільного вибору зі спеціальності 013 «Початкова освіта» для здобувачів вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр і відіграє важливу роль у підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності та продуктивної співпраці у сфері освіти.

У курсі вивчаються питання виникнення відхилень у поведінці, висвітлюються історичні та сучасні наукові погляди на природу відхиленої поведінки, її класифікацію, специфіку основних видів, детермінанти, закономірності формування, механізми функціонування; розглядаються загальні основи корекції поведінки, що відхиляється, стратегії та тактики превентивної роботи з різними віковими групами учнів.

Курс складається з двох змістових модулів: «Теоретичні основи профілактики та корекції відхилень поведінки», «Особливості, профілактика та корекція основних видів відхилень поведінки».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Згідно положення про організацію освітнього процесу в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, семінарське заняття - «вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію за безпосередньо визначеними проблемами, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів, есе тощо). Перелік тем семінарських занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни» (п. 5.5.3. Положення, частина V. Форми організації навчання та види навчальних занять. Режим доступу https://drive.google.com/file/d/14PoxHnt_u7rPqGbGu3cccWyTRXbI5-Gg/view).

Семінар є логічним продовженням лекції, поглиблюючи знання студентів із ключових положень навчальної дисципліни, розвиваючи творчу ініціативність, самостійність, поєднуючи науково-теоретичні положення з практикою. Характер, способи організації і проведення семінару обирає лектор, залежно від специфіки курсу. Усі студенти повинні бути включені у творче

обговорення проблемного поля, формування навичок критичного мислення, відточення умінь і навичок аналізу, синтезу навчального матеріалу, його усного та письмового викладу, обґрунтування власної позиції, висновків та їх публічного захисту, уміння вести діалог, дискусію.

Підготовка до семінарського заняття передбачає:

- повторення матеріалу за конспектом лекції;
- опрацювання питань, винесених на семінарське заняття, у рекомендованих навчальних посібниках, першоджерелах, додатковій літературі;
- конспектування основних джерел чи підготовка тематичного конспекту (узагальнення інформації з джерел, пов'язаних загальною проблемою);
- робота зі словником та іншою додатковою літературою (систематизація ключових понять теми);
- підготовка короткого плану чи конспекту відповіді на питання семінарського заняття;
- робота над завданнями самостійної роботи;
- у разі підготовки доповіді, повідомлення чи реферату врахувати: теоретичну обґрунтованість; опору на фактичний матеріал, новизну; переконливі приклади; власне бачення проблеми, її достатню аргументацію; структурованість (вступ, основна частина, висновки); загальний стиль викладу; дотримання академічної доброчесності.

Критерії оцінювання відповіді на семінарському занятті

Максимальна оцінка, згідно визначених у програмі балів, виставляється за таких умов:

- вичерпна, обґрунтована, коректна відповідь на питання, винесені на обговорення;
- чітка логіка міркувань, достатня аргументація, ілюстрація відповідей відповідними прикладами, у тому числі й з власного досвіду та досвіду інших;
- вільне володіння інформацією, понятійним апаратом, адекватне використання термінології;
- уміння орієнтуватися в інформації, літературі, узагальнювати, залучати знання з інших навчальних дисциплін;
- самостійність, творчість, ініціативність при вирішенні поставлених завдань;

- коректність, толерантність, чіткість доведень у дискусійних питаннях, обговоренні проблемних моментів теми семінарського заняття;
- оперативність, продуктивне використання часу, додержання його нормативності у межах запропонованих видів роботи;
- своєчасне виконання завдань самостійної роботи;
- високий рівень розв'язання тестів;
- належне оформлення наочності, доповіді, презентації, згідно вимог до виконання такого виду робіт;
- дотримання академічної доброчесності.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

- Поняття про відхилення поведінки.
- Типи відхилень поведінки.
- Чинники відхилень поведінки.
- Сім'я як соціально-педагогічний чинник відхилень поведінки
- Школа як соціально-педагогічний чинник відхилень поведінки.
- Діагностика відхилень поведінки.
- Загальні основи корекції відхилень поведінки.
- Профілактика відхилень поведінки молодшого школяра.
- Агресія як основа проявів відхиленої поведінки, її профілактика та корекція.
 - Гіперактивність учнів молодшого шкільного віку, її корекція та профілактика.
 - Адиктивна поведінка, її корекція та профілактика.

Методичні рекомендації з підготовки до самостійної роботи та її виконання

Самостійна робота студентів займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти, забезпечуючи значною мірою формування самостійності як провідної риси професійно зростаючої особистості. Самостійна робота студента - це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі; є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних навчальних занять. У процесі самостійної роботи студенти набувають навичок самореалізації, самоконтролю, самоврядування, саморефлексії і стають активними самостійними суб'єктами навчальної діяльності.

У самостійній роботі студента реалізуються такі компетенції:

Соціально-особистісні: самостійність, креативність, здатність до системного мислення; адаптивність, комунікабельність; уміння будувати стратегію особистісного й професійного навчання та розвитку; уміння донести до аудиторії власну думку, захистити свою позицію, вести дискусію, адекватно сприймати критику; наполегливість у досягненні мети.

Загальнонаукові: розуміння й використання основних категорій курсу; застосування методів наукового пізнання; здатність до планування, самоорганізації; навички роботи з комп'ютером, уміння використовувати сучасні інформаційні технології для одержання доступу до джерел інформації, обробки й зберігання даних.

Спеціально професійні: володіння основними прийомами і методами профілактики та корекції відхилень поведінки; уміння виявляти критерії нормативної поведінки, види відхилень поведінки; визначати фактори, що сприяють відхиленням поведінки; надавати психолого-педагогічну допомогу особистості з відхиленнями поведінки, здійснювати її профілактику та корекцію.

Згідно п. 5.6. Положення про організацію освітнього процесу в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, метою самостійної роботи є «системне і послідовне засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів самостійності у здобутті й поглибленні знань, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності майбутніх

фахівців на світовому ринку праці» (с.24. Режим доступу https://drive.google.com/file/d/14PoxHnt_u7rPqGbGu3cccWyTRXbI5-Gg/view).

Самостійна робота з навчальної дисципліни «Профілактика та корекція відхилень поведінки» передбачає самостійне вивчення теоретичного матеріалу й практичне розв'язання запропонованих завдань.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання з дисципліни «Профілактика та корекція відхилень поведінки»

- Виховання «важких» дітей у педагогічній системі А.С.Макаренка.
- Відхилення у сексуальному розвитку дитини.
- Суспільні та середовищні чинники відхильної поведінки.
- Стили сімейного виховання та їх вплив на поведінку дитини.
- Низька самоповага як один із чинників відхилень у поведінці учнів молодшого шкільного віку.
- Діагностичний підхід як важлива умова професійної діяльності вчителя.
- Психолого-педагогічні технології корекції відхилень поведінки.
- Особливості профілактики та корекції правопорушень серед учнів молодшого шкільного віку.
- Супутні розлади учнів з гіперактивністю.

Питання, що виносяться на самостійну роботу включені у тестовий контроль знань, виносяться на підсумковий контроль.

Виконання самостійної роботи оцінюється у балах, кількість яких визначається викладачем згідно з робочою програмою дисципліни на поточний навчальний рік. Максимальна оцінка виставляється за таких умов: якість, правильність виконання; чіткість, логіка змісту; повнота інтерпретації результатів; повнота та обсяг викладеної інформації» грамотність зроблених висновків; дотримання вимог до оформлення виконаної роботи; своєчасність виконання завдання.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Змістовий модуль 1 Теоретичні основи профілактики та корекції відхилень поведінки

Тема. Поняття про відхилення поведінки

Ключові поняття: поведінка, норма, відхилення від норми, відхилена поведінка, нестандартна поведінка, асоціальна поведінка, аморальна поведінка, девіації, патологія.

Питання для обговорення

1. Поведінка як психологічна категорія і як властивість особистості.
2. Поняття «норми» та «відхилень» від норми.
3. Критерії нормативної поведінки.
4. Негативні та позитивні відхилення.

Література:

1. Вольнова Л.М. Соціальна норма та нормативна поведінка. Поняття та типологія девіантної поведінки. *Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч.І. Теоретична. 2-ге вид., перероб. і доповн. К., 2016. С. 5-12; С.12-24.*

2. Кузьменко В.В. До проблеми визначення поняття «норма». *Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. / В.В.Кузьменко, О.В.Диса, І.О.Шинкаренко. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2019. С. 22-33.*

3. Петровська К.В. Генезис, дефініції та детермінанти суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді. *Міжнародний науковий журнал Науковий огляд. 2017. Том 6. № 38. С. 122-133.*

Практичні завдання

(І частина)

1. Написати есе на тему: «Ваші очікування від навчального курсу» (звернути увагу на те як ви можете використати знання, отримані на заняттях, у повсякденному житті та як спеціаліст у майбутній професійній діяльності); «Моє розуміння поведінкової норми та відхилення від цієї норми».

2. Заповнити за зразком таблицю

Поняття	Зміст поняття
норма	
відхилення від норми	
стандартна поведінка	
нестандартна поведінка	

3. Зробити порівняльний аналіз трактування відхиленої поведінки у медицині, психології, педагогіці.

4. Охарактеризувати основні підходи до оцінки поведінкової норми.

5. Змалювати портрет учня молодшого шкільного віку, який має відхилення у поведінці (зовнішній вигляд, мовлення, звички, уподобання, взаємини з однолітками та дорослими).

6. Ранжувати поняття: психічне здоров'я, психологічне здоров'я, психологічна культура.

Тестові завдання

1. Відхилена поведінка - це (оберіть повний варіант відповіді):

- а) поведінка, що не відповідає юридичним законам
- б) поведінка, що виходить за межі здорового глузду
- в) поведінка, що не відповідає нормам психічного здоров'я
- г) поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів

2. Норми втілюються в:

- а) юридичних законах
- б) моралі
- в) етикеті
- г) усі відповіді правильні

3. Соціальні норми - це (оберіть повний варіант відповіді)

- а) засновані на цінностях правила поведінки
- б) очікування і стандарти, які регулюють дії та вчинки людей і соціальних груп
- в) правила поведінки, які зміцнюють стабільність та єдність суспільства
- г) усі відповіді правильні

4. Чи вірне твердження: Відхилена поведінка ніколи не має позитивного характеру, призводить тільки до негативних наслідків?

- а) так, відхилена поведінка - це злочинна поведінка
- б) так, відхилена поведінка небезпечна для суспільства
- в) так, відхилена поведінка порушує стабільність у суспільстві
- г) ні, відхилена поведінка може мати і позитивний характер

5. Яка ознака є характерною для усіх соціальних норм?

- а) забезпечуються примусовою силою держави
- б) мають офіційну форму вираження
- в) юридично обумовлені
- г) обов'язкове правило поведінки

6. Поведінка - це

а) набір дій, реакцій на середовище (подразники) свідоме та несвідоме;

б) процес взаємодії особистості з середовищем, що опосередкований індивідуальними особливостями та внутрішньою активністю особистості у формі її дій та вчинків

в) система взаємопов'язаних рефлексорних і свідомих дій (фізичних та психічних), що здійснює людина з метою досягнення певної мети, реалізації певної функції у процесі її взаємодії з середовищем;

г) усі відповіді правильні

7. Як називається поведінка більшості людей, яка відповідає соціальним, правовим, релігійним нормам, викликає схвалення оточення і забезпечує успішну соціалізацію особистості?

- а) стандартна
- б) нормативна
- в) нормальна
- г) усі відповіді правильні

8. У яких формах існує нестандартна поведінка?

- а) формальній і неформальній
- б) демократичній і авторитарній
- в) свідомій і несвідомій
- г) конструктивній та деструктивній

9. З яким терміном у науковій літературі ідентифікується поняття «поведінка, що відхиляється»?

- а) комформна поведінка
- б) тривожна поведінка
- в) деструктивна поведінка
- г) девіантна поведінка

10. Що з переліченого є прикладом соціальної норми?

- а) припис: зберігай дистанцію
- б) рекомендація: право покупця повернути несправну річ
- в) рецепт: приймати ліки 1 раз у день
- г) попередження: паління шкідливе для здоров'я

(II частина)

Питання для обговорення

1. Розвиток уявлень про відхилену поведінку

- а) проблема відхилення поведінки у зарубіжній та вітчизняній науковій думці;
- б) В.О.Сухомлинський про завдання виховання дітей з відхиленнями поведінки;
- в) дослідження проблеми профілактики і корекції відхилень поведінки періоду незалежної України.

Практичні завдання

1. Проаналізувати роботи учених:

- Мертон Р. Соціальна структура і аномія. Електронний ресурс. Режим доступу <http://ecsocman.hse.ru/data/822/897/1216/009x20mERTON.pdf>

- Дюркгейм Е. Норма і патологія. Електронний ресурс. Режим доступу

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Durkgeim/NormPat.php

- Лемерт Е. Соціальна патологія

Аналіз робіт провести у таблиці за зразком:

Цитата з тексту	Коментарій
Виписати цитату з тексту, яка є найбільш важливою з теми	Дати коментар обраної цитати: чому саме цю цитату я виписав? Які думки викликає у мене ця цитата? Яке питання виникає у зв'язку з цією цитатою?

2. Охарактеризувати перший етап розвитку протосоціологічних знань про відхилену поведінку.

3. Порівняти погляди Л.Виготського, П.Блонського, В.Кашенка, Г.Мурашова на проблем відхиленої поведінки дитини (спільне, відмінне; сформулювати основні висновки за результатами порівняння для їх обговорення).

4. Проаналізувати праці В.Сухомлинського, систематизувати погляди вченого на завдання виховання дітей з відхиленнями поведінки.

5. Зробити загальний огляд розвитку проблеми відхиленої поведінки у вітчизняній науковій думці ХХІ ст.

Тестові завдання

1. Розгорнуте пояснення девіацій через поняття «аномії» уперше дав французький соціолог

- а) Л.Леві Брюль
- б) М.Вебер
- в) Р.Мертон
- г) Е.Дюркгейм

2. Доповніть речення: У дослідженнях соціологів кінця ХІХ-початку ХХ ст. (Ж.Кетле, Е.Дюркгейм, Д.Дьюї, М.Вебер) встановлено зв'язок між відхиленою поведінкою та...

- а) правовими нормами
- б) спадковістю
- в) особливостями психіки
- г) соціальними умовами існування людей

3. Американський соціолог Роберт Мертон вважав, що причиною відхилень у поведінці є не відсутність норм, а неможливість їх ... (Оберіть правильний варіант відповіді):

- а) розуміти
- б) відчувати
- в) ідентифікувати
- г) дотримуватися

4. Укажіть рядок, де вказано найбільш відомі концепції відхиленої поведінки

- а) психоаналітична, психодинамічна, диспозиціональна
- б) гуманістична, соціокультурна, соціально-когнітивна
- в) аналітична, біхевіористична, біологічна
- г) усі відповіді правильні

5. Як у 50-60-х роках ХХ ст. називали дітей, які неадекватно реагували на загальноприйняті вимоги, порушували правила поведінки?

- а) дефективні
- б) дезадаптовані
- в) педагогічно занедбані
- г) важковиховувані

6. В.О.Сухомлинський вважав, що завдання виховання важковиховуваної дитини полягає у (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) викоріненні недоліків особистості
- б) корекції недоліків сімейного виховання
- в) адаптації дитини до соціуму
- г) культивуванні всього найкращого, що є в дитині

7. П.Блонський у своїх наукових працях поняття «важкий школяр» розглядав через... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) ставлення школяра до самого себе, зумовлене низьким розумовим потенціалом і патологією
- б) ставлення до школяра його однокласників, з яким важко спілкуватися
- в) ставлення до школяра батьків, які не можуть з ним справитися
- г) ставлення до школяра вчителя, якому важко з ним працювати

8. В.Кашенко та Г.Мурашов підкреслювали, що ті або інші відхилення в розвитку дитини зумовлює...

- а) недостатня підготовленість до школи
- б) спадковість
- в) безпритульність
- г) відсутність правильного виховання

9. У науковому обізі педагогічної думки ХІХ ст. поняття «важкі діти» було вперше запроваджено для означення дітей... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) розумово відсталих
- б) агресивних
- в) з некерованою поведінкою
- г) з чітко вираженими фізичними вадами

10. Скільки стадій розвитку відхиленої поведінки виокремлюють автори новітніх досліджень цієї проблеми?

- а) 2
- б) 3
- в) 4
- г) 5

Тема. Типологія відхилень поведінки

Ключові поняття: *поведінка з відхиленнями, особистість, типологія, делінквентність, адукція.*

Питання для обговорення

1. Класифікація проявів відхиленої поведінки.
 - а) загальнонауковий підхід до класифікації поведінкових відхилень;
 - б) класифікація поведінкових відхилень.
2. Особливості відхиленої поведінки неповнолітніх.

Література

1. Форми та види девіантної поведінки дітей. *Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини* : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Д.В. Швеця ; [Д.В.Швець, О.М. Бандурка, О.І. Федоренко та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 38-116.

2. Кузьменко В.В. Класифікація видів девіантної поведінки. *Психологія девіантної поведінки* : навч. посіб. / В.В. Кузьменко, О.В. Диса, І.О. Шинкаренко. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2019. С. 44- 60.

3. Христюк О.Л. Підходи до оцінки поведінкової норми, патології, девіацій. Класифікація видів девіантної поведінки. *Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник*. Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 140-17; С. 20-28.

Практичні завдання

1. Охарактеризувати основні наукові підходи до класифікації видів відхиленої поведінки: соціологічний, медичний та психологічний.

2. Проаналізувати класифікацію груп відхиленої поведінки О.В.Змановської та В.Д.Менделевича. Дати психологічну характеристику основним видам відхиленої поведінки особистості.

3. Ранжувати поняття: «антисоціальна поведінка», «асоціальна поведінка», «адиктивна поведінка», «делінквентна поведінка».

4. На основі вивчення наукової літератури проаналізувати статистичні дані поширення різних форм відхиленої поведінки серед неповнолітніх в Україні за останні роки.

5. Охарактеризувати критерії девіантності поведінкових проявів. Навести приклади негативних, нейтральних і позитивних соціальних відхилень.

6. Описати специфічні прояви відхиленої поведінки, характерні для молодшого шкільного віку.

Тестові завдання

1. До ключових ознак основних форм прояву відхиленої поведінки відносять (оберіть повний варіант відповіді)

- а) масштаб прояву, тривалість
- б) суб'єкти відхилення, об'єкти порушень
- в) тип порушеної норми, характер наслідків для порушника та суспільства
- г) усі відповіді правильні

2. Як називається патологічна звичка обкусування та жування нігтів, що може спостерігатися у стані наявної або прихованої тривоги?

- а) трихотилломанія
- б) клептоманія
- в) яктація
- г) оніхофагія

3. До якого виду відхиленої поведінки відносять бродяжництво?

- а) аутодеструктивної
- б) кримінальної
- в) адиктивної
- г) асоціальної

4. Конформістська поведінка - це поведінка, що

- а) характеризується підвищеним ризиком самогубства
- б) виступає у формі сліпої прихильності до будь-якої ідеї чи поглядів
- в) керується почуттям власної граціозності
- г) поведінка без індивідуальності, орієнтована виключно на зовнішні авторитети

5. До надцінних психологічних захоплень відносяться

- а) гемблінг, колекціонування
- б) трудовголізм, фанатизм
- в) параноя здоров'я
- г) усі відповіді правильні

6. Основні клінічні форми порушення їстівної поведінки

- а) нервова анорексія
- б) нервова булімія
- в) нервова цукроманія
- г) правильні відповіді - а,б

7. Особистість, що виявляє протизаконну поведінку, кваліфікується як...

- а) дискоординована
- б) дистресна
- в) домінінтна
- г) делінквентна

8. До якого типу соціальної поведінки можна віднести наркоманію, виходячи з теорії Р.Мертон?

- а) інновація
- б) бунт
- в) конформізм
- г) ретритизм

9. Схильність стати жертвою злочину трактується як

- а) гіперактивність
- б) сензитивність
- в) депресивність
- г) віктимність

10. Піроманія - це

- а) нав'язливе прагнення індивіда скоїти крадіжку
- б) непереборне прагнення індивіда до бродяжництва
- в) нав'язливе прагнення індивіда до ушкодження своєї шкіри або волосяного покриву на голові, віях, бровах тощо
- г) непереборне прагнення індивіда до скоєння підпалів

Тема. Чинники відхилень поведінки

Ключові поняття: *особистість, поведінка з відхиленнями, чинники, теорії пояснення причин відхиленої поведінки.*

Питання для обговорення

1. Детермінація: зміст поняття.
2. Основні теоретичні підходи до пояснення причин відхиленої поведінки.
3. Фактори, що зумовлюють відхилення у поведінці особистості та їх характеристика:
 - а) біологічні й індивідуально-психологічні чинники поведінкових відхилень;
 - б) соціальні чинники;
 - в) соціально-психологічні чинники.

Література

1. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Детермінація девіантної поведінки. *Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів.* - К.: Вид-во «Каравела», 2017. С. 70-101.

2. Рущенко І.П. Теоретичні основи розуміння девіантності. Соціологія особистості та девіантної поведінки. Текст лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія». Харків : НТУ «ХПІ», 2020. С. 40-61.

3. Самойлов А.М. Концептуальні підходи до розуміння причин девіантної поведінки підлітків. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.* Серія: Педагогіка і психологія: 3. наук. праць. Випуск 42. Вінниця : Нілан ЛТД, 2014. С. 39-43.

Практичні завдання

1. Заповнити за зразком таблицю: Теорії формування відхиленої поведінки

Найменування теорії	Засновники та представники	Основні положення теорії

2. Написати психологічне есе на тему «Моє розуміння детермінант відхиленої поведінки».

3. Систематизувати й охарактеризувати чинники виникнення відхилень у поведінці особистості.

4. Пояснити, чому негативне ставлення до себе може спричинити відхилення у поведінці. Навести приклади.

5. Пояснити різницю між поняттями «захоплення» і «потяг». Навести приклади.

Тестові завдання

1. Під детермінацією відхилень у поведінці розуміють

- а) закономірності взаємної обумовленості певних процесів
- б) наявність різноманітних об'єктивно існуючих форм взаємозв'язку певних явищ
- в) фактори, що стимулюють відхилену поведінку та її поглиблюють
- г) сукупність факторів, що викликають, провокують, підтримують відхилену поведінку

2. Автори хромосомної теорії спадковості

- а) Р.Гарофало, Е.Фері
- б) Ф.Гелл, Ч.Ломброзо
- в) Є.Бентам, Ч.Беккарія,
- г) П.Джекобс, Ф.Брандон

3. Яку концепцію запропонував Е. Дюркгейм для пояснення соціальних відхилень?

- а) агресії
- б) атракції
- в) атрибуції
- г) аномії

4. Суть якого підходу до класифікації різновидів поведінки, що відхиляється розкриває визначення: засновується на виділенні соціально-психологічних відмінностей окремих видів відхилень у поведінці особистості, зокрема, видів порушеної норми, психологічних цілях поведінки та її мотивах, результатах та наслідках поведінки, її індивідуально-стильових характеристиках?

- а) біологічний підхід
- б) соціологічний підхід
- в) аналітичний підхід
- г) психологічний підхід

5. Укажіть рядок, де вказано представників біологічних теорій відхиленої поведінки особистості

- а) З.Фрейд, К.Хорні, А.Адлер
- б) Р.Мертон, Е.Дюркгейм, К.Сазерленд
- в) О.Турк, С.Селлін, Г.Беккер
- г) У.Шелдон, Ч.Ломброзо, Е.Кречмер

6. До біологічних факторів відхиленої поведінки фахівці відносять... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) стиль виховання у родині, вплив друзів, знайомих
- б) традиції, моду, засоби масової інформації,
- в) соціально-економічну ситуацію, державну політику
- г) наслідки спадковості, вплив природного середовища

7. Представники культурологічних концепцій відхилень у поведінці

- а) О.Турк, Ф.Трешер, М.Вольфанг, Ф.Ферракуті
- б) Д.Грінберг, Дж.Волд, Р.Куїні, У Чамблїс
- в) Г.Барак, Дж Коулман, Р.Семпсон, Дж. Лауба
- г) А.Коен, Дж. Мілер, Т.Селлін, Г.Сайкс

8. Лікар, який обґрунтовував зв'язок між кримінальною поведінкою і специфічними анатомо-фізіологічними ознаками злочинця

- а) З.Фрейд
- б) Р.Мертон
- в) О.Турк
- г) Ч.Ломброзо

9. Культ насильства, що ствердився в сучасному мистецтві, лібералізацію статевої моралі відносять до... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) економічних чинників відхилень
- б) юридичних чинників відхилень
- в) педагогічних чинників відхилень
- г) соціальних чинників відхилень

10. Які групи чинників, що детермінують відхилену поведінку, можна виокремити відповідно до теоретичних підходів основних напрямів психології? (укажіть рядок з повною відповіддю)

- а) гендерні, вікові, індивідуально-психологічні, педагогічні
- б) сімейні, соціально-психологічні, медичні, педагогічні
- в) суспільні, юридичні, педагогічні, психологічні
- г) соціальні, соціально-психологічні, індивідуально-психологічні, педагогічні

Тема. Сім'я як соціально-педагогічний чинник відхилень поведінки

Ключові поняття: *сім'я, родина, функції сім'ї, благополучна сім'я, сім'я зони ризику, неблагополучна сім'я, стилі виховання, поведінка батьків, поведінка дітей.*

Питання для обговорення

1. Виховний потенціал сім'ї.
2. Благополучна та неблагополучна сім'я.
3. Взаємозв'язок сімейного неблагополуччя та відхиленої поведінки дитини.

Література

1. Бевзюк І.В., Козьяков І.С. Поняття та зміст психологічного насильства. Вісник Національної академії прокуратури України. 2018. № 4/2 (58). С. 70–81.

2. Вольнова Л.М. Сім'я як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки. *Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій»* для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. С. 58-69.

3. Гаврищак Л.І., Максимова Н.Ю. Порушення гармонійних сімейних стосунків як чинник відхилень в розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Випуск 18. 2018. С. 5-20.

Практичні завдання

1. Охарактеризувати чинники соціального ризику, що негативно позначаються на функціях сім'ї.

2. Дати характеристику благополучній та неблагополучній сім'ї. Конкретизувати особливості виховних впливів у цих сім'ях.

3. Розкрити роль сім'ї у становленні особистості важковиховуваної дитини. Конкретизувати, яким чином неадекватні виховні впливи батьків зумовлюють відхилення у поведінці дитини.

4. Охарактеризувати типи педагогічно неспроможної сім'ї. Обґрунтувати вплив факторів сімейного виховання у таких сім'ях на формування самооцінки дитини молодшого шкільноговіку та розвиток її характерологічних якостей.

5. Класифікувати відхилення поведінки дітей у сім'ї. Проілюструвати прикладами.

6. Обґрунтувати необхідність взаємодії школи і сім'ї у профілактиці відхилень у поведінці дитини. Запропонувати тематику занять просвітницького лекторію для батьків учнів молодшого шкільного віку.

7. На основі аналізу рекомендованої до курсу літератури систематизувати типові помилки і прорахунки батьків у відносинах і вихованні дітей. Навести приклади з власного досвіду.

8. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виокремити ознаки за якими можна визначити, що над дитиною у сім'ї здійснюється насилля? Розкрити зміст тесту «Кінетичний малюнок сім'ї» (Р.Бернс, С.Кауфман).

Тестові завдання

1. Для розвитку особистості дитини у сім'ї, на думку Е.Шефера, найважливішими є дві пари ознак, що визначають поведінку батьків... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) емоційність - байдужість
- б) черствість-чуйність
- в) відповідальність-безвідповідальність
- г) прийняття - неприйняття

2. Благополучна сім'я - це сім'я ... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) з раціональними способами вирішення сімейних проблем
- б) з високим рівнем моральності, духовності та кооперації
- в) де взаємини будуються на взаємній підтримці та допомозі
- г) усі відповіді правильні

3. До благополучних сімей із зонами ризику відносять (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) опікунські сім'ї
- б) сім'ї з батьками-інвалідами
- в) сім'ї, що мають у своєму складі дітей-інвалідів
- г) усі відповіді правильні

4. Укажіть рядок, де правильно зазначені типи педагогічно неспроможних сімей

- а) сім'ї, які не прищеплюють дітям навичок гігієни, не слідкують за здоров'ям дітей
- б) сім'ї з неповнолітніми батьками, неблагополучним шлюбом, зведеними дітьми
- в) кримінальні, аморальні, малозабезпечені
- г) власне педагогічно неспроможні, педагогічно пасивні, антипедагогічні

5. Укажіть рядок, де вказано основні чинники дисфункції сім'ї

- а) постійні конфлікти, несприятливий психологічний клімат
- б) відсутність у батьків педагогічних навичок і знань, аморальна чи асоціальна поведінка батьків
- в) низький рівень матеріального забезпечення, відсутність одного із батьків
- г) усі відповіді правильні

6. Як називається стиль виховання у сім'ї, коли батьки всім і кожному скаржаться на свою дитину?

- а) перестерігаючий
- б) жорстко-авторитарний
- в) педантично-підозрілий
- г) демонстративний

7. Суть якого стилю виховання в сім'ї розкриває подана характеристика: Посидання загостреної уваги до дитини з великою кількістю обмежень і заборон, що веде до нерішучості, несамостійності дитини чи до яскраво вираженої реакції емансипації?

- а) гіпопротекція
- б) підвищена моральна відповідальність
- в) емоційне відкидання
- г) домінуюча гіперпротекція

8. Дитячий негативізм проявляється як... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) недоречні дії і вчинки дитини
- б) злісні порушення дисципліни
- в) наполегливий непослух
- г) немотивований і нерозумний спротив дитини впливу на неї оточуючих людей

9. Які сім'ї є найбільш небезпечними для формування відхилень у поведінці дитини?

- а) збайдужіло-аморфні
- б) неповні й матеріально незабезпечені
- в) багатодітні, малозабезпечені, конфліктні
- г) алкогольно-аморально-асоціальні

10. Які поведінкові та емоційні реакції дитини можуть слугувати про можливе психологічне насильство у сім'ї?

- а) швидка втомлюваність, знижена спроможність концентрувати увагу, погіршена успішність у навчанні
- б) озлобленість, агресивні прояви щодо тварин, гіперактивна поведінка
- в) хронічний тривожний стан, проблеми у спілкуванні з однолітками й дорослими
- г) усі відповіді правильні

Тема. Школа як соціально-педагогічний чинник відхилень поведінки

Ключові поняття: *адаптація, важковихованість, важконаучуваність, педагогічна занедбаність, дезадаптація, процес навчання, профілактика шкільної дезадаптації.*

Питання для обговорення

1. Важковихованість та важконаучуваність. Причини. Ознаки.
2. Педагогічна занедбаність: стадії, ознаки.
3. Роль шкільного середовища у формуванні відхилень поведінки дитини. Форми негативних педагогічних впливів у школі.
4. Шкільна дезадаптація: причини, стадії.
5. Робота вчителя з попередження негативних педагогічних впливів у школі.

Література

1. Вольнова Л.М. Школа як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки. *Профілактика девіантної поведінки підлітків:* навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. С. 69-74.

2. Коваль, Г. До проблеми адаптації обдарованих дітей молодшого шкільного віку до навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23. Т.2. С.119-123.

3. Самойлов А. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи: Методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 60 с.

Практичні завдання

(Частина I)

1. Розкрити зміст понять «важконаучуваність», «важковиховуваність». Систематизувати критичні ознаки важковиховуваності.

2. Обґрунтувати причини важковиховуваності: соціальні; шкільні; біологічні, психологічні.

3. Конкретизувати психолого-педагогічні особливості педагогічної занедбаності молодших школярів. Охарактеризувати ознаки та стадії педагогічної занедбаності.

4. Обґрунтувати шляхи подолання педагогічної занедбаності молодших школярів у процесі навчання.

5. Дати психолого-педагогічну характеристику важковиховуваного школяра (на основі спостережень під час проходження педагогічної практики).

6. Довести тезу про те, що врахування психолого-педагогічних особливостей педагогічно занедбаних учнів молодшого шкільного віку сприяє не лише успішному навчанню, а й допомагає вчителю правильно організувати роботу як на уроці, так і в позаурочний час.

(Частина II)

1. Назвати форми негативних педагогічних впливів у сучасній школі. Навести приклади та вказати можливі шляхи подолання.

2. Порівняти поняття «адаптація» і «дезадаптація». Розкрити зміст поняття «шкільна дезадаптація». Обґрунтувати об'єктивні та суб'єктивні передумови дезадаптації учнів молодшого шкільного віку.

3. Конкретизувати основні показники психологічної адаптації дитини до школи. Систематизувати ознаки та прокоментувати прояви шкільної дезадаптації у першокласників.

4. Розкрити зміст роботи вчителя сучасної початкової школи з попередження шкільної дезадаптації. Обґрунтувати шляхи подолання шкільної дезадаптації.

5. Розкрити особливості ставлення педагога до дитини з відхиленнями у поведінці. Прокоментувати вислів О.Сухомлинського: «Найкращий учитель для дитини той, хто духовно спілкується з нею, забуває, що він учитель, і бачить у своєму учневі друга, однодумця». Запропонувати рекомендації вчителю щодо оптимізації психологічного мікроклімату класу.

Тестові завдання

1. Ознаки низького рівня вихованості

- а) небажання прислухатися до порад оточуючих
- б) труднощі орієнтування в нових соціальних умовах
- в) закритість особистості до допомоги іншій людині у її розвитку
- г) усі відповіді правильні

2. Чи правомірне твердження, що терміни «важка дитина» та «педагогічно занедбана дитина» є синонімами?

- а) так, ці поняття тотожні
- б) так, бо перше поняття входить у структуру другого поняття
- в) ні, ці поняття абсолютно протилежні
- г) ні, адже не всі педагогічно занедбані діти – важкі.

3. Суть якого поняття розкриває визначення: стійке відхилення від норми в поведінці, моральній свідомості, навчальній діяльності, що виявляється в нерозвиненості, неосвіченості і невихованості дитини, відставанні її розвитку від власних можливостей, обумовлені негативним впливом середовища і помилками у вихованні, частою зміною шкіл і викладачів, негативним впливом вулиці, бездоглядністю?

- а) аморальність
- б) важковиховувність
- в) дезадаптація
- г) педагогічна занедбаність

4. Яка форма вираження педагогічної занедбаності є найбільш розповсюдженою?

- а) відсутність навчальної мотивації
- б) несформованість елементів навчальної діяльності

- в) відсутність довільної регуляції пізнавальними процесами до кінця молодшого, початку підліткового віку
- г) усі відповіді правильні.

5. Різновид педагогічної занедбаності, який характеризується відсутністю уявлень про прийняті у суспільстві норми поведінки та духовні цінності?

- а) естетична
- б) інтелектуальна
- в) трудова
- г) моральна

6. Основні форми роботи з важковиховуваним учнем (укажіть повний варіант відповіді)

- а) запрошення батьків до школи, звернення у поліцію
- б) звернення до соціальних служб, громадськості, засобів масової інформації
- в) відвідування сімей вдома, звернення до дільничного інспектора, тематичні класні години, батьківські збори
- г) правильної відповіді немає.

7. Важконаучуваність може супроводжуватися відхиленою поведінкою через... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) неузгодженість шкільних програм
- б) складність змісту навчання
- в) аморфність виховних впливів
- г) відсутність об'єктивного підходу до неповнолітніх

8. Укажіть ознаки, які характерні для стадії соціальної дезадаптації школяра

- а) виникнення ускладнень у вивченні одного або декількох предметів при збереженні загального інтересу до школи
- б) труднощі в навчанні, порушення поведінки, виражені у вигляді конфліктів з педагогами, однокласниками, пропусків занять
- в) повна втрата інтересу до навчання, перебування в шкільному колективі; відхід в асоціальні компанії; захоплення спиртними напоями, наркотиками;
- г) правильної відповіді немає.

9. Які поведінкові відхилення характеризують шкільну дезадаптацію?

- а) дисциплінарні порушення
- б) гіперактивна й агресивна поведінка
- в) хуліганство, дрібні крадіжки
- г) усі відповіді правильні

**10. Вставте правильні відповідники у пропуски тексту:
Педагогічно запущена дитина є..., але не ...**

- а) психічно недорозвиненою, але здатною до навчання
- б) здатною до запам'ятовування великої кількості інформації, але не має чітких моральних орієнтирів
- в) психологічно травмованою, але не розумово відсталого
- г) психічно нормальною і фізично здоровою, але не володіє знаннями і вміннями, необхідними для нормальної життєдіяльності.

Змістовий модуль 2

Особливості, профілактика та корекція основних видів відхилень поведінки

Тема. Діагностика відхилень поведінки

Ключові поняття: *відхилена поведінка, діагностика, психодіагностика, соціально-педагогічна діагностика, взаємодія, стадії й методи діагностики.*

Питання для обговорення

1. Діагностика відхиленої поведінки як умова її профілактики.
2. Принципи та стадії психологічної діагностики.
3. Методи психологічної діагностики дитини з відхиленнями поведінки:
 - а) особливості проведення спостереження з вивчення відхиленої поведінки молодшого школяра;
 - б) вимоги до бесіди як методу психологічної діагностики;
 - в) процедура тестування дитини з поведінковими відхиленнями.
4. Проективні методики дослідження дитини з відхиленнями у поведінці.

Література

1. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : метод. рек./ авт.-упор.: В.М. Горленко, В.Д. Острова та ін.; за заг. ред. В.Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.

2. Корнещук В.В., Волошенко М.О., Олло В.П. Практикум. Виявлення схильностей підлітків до девіантної поведінки. *Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків : Навчальний посібник*. Херсон: Олді плюс, 2021. С. 82-89.

3. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 246 с.

Практичні завдання

(I частина)

1. Дати визначення поняття «психологічна діагностика», конкретизувати її мету, завдання та принципи.

2. Охарактеризувати стадії діагностики дитини з відхиленнями у поведінці.

3. Систематизувати методи психологічної діагностики дитини з відхиленнями у поведінці. Охарактеризувати процедуру тестування.

4. Скласти орієнтовну схему психологічного вивчення особистості молодшого школяра з відхиленнями у поведінці.

5. Охарактеризувати спостереження як метод дослідження відхилень у поведінці: предмет спостереження, схема спостереження.

6. Прокоментувати вимоги до проведення бесіди з учнями молодшого шкільного (діагностика основних відхилень у поведінці). Навести перелік застосовуваних запитань.

7. Проаналізувати методи діагностики особливостей міжособистісних стосунків учнів молодшого шкільного віку з відхиленнями у поведінці.

(II Частина)

1. Обґрунтувати застосування методів діагностики мотиваційної сфери особистості молодшого школяра з відхиленнями поведінки.

2. Розкрити зміст проєктивних методик діагностики відхилень у поведінці школярів, конкретизувати їх особливості (на основі тесту Люшера).

3. Описати класифікацію проєктивних методик (за Л.Франком). Охарактеризувати найбільш поширені проєктивні методики діагностики відхилень у поведінці учнів молодшого шкільного віку. Обґрунтувати переваги та недоліки проєктивних методик.

4. Проаналізувати методи діагностики самооцінки і рівня домагань особистості з відхиленнями поведінки.

5. Розкрити особливості методу експертних оцінок у діагностиці особистості з відхиленнями поведінки.

6. Виокремити позитивні й проблемні особливості проєктивних методик (на основі «Малюнок сім'ї» та «Дім. Дерево. Людина»)

7. Розкрити особливості застосування методики «Неіснуюча тварина» та її інтерпретації при діагностування відхилень поведінки учнів молодшого шкільного віку.

Тестові завдання

1. Укажіть рядок, де подано вірне трактування поняття «психодіагностика»

- а) наука про методи встановлення діагнозу
- б) система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини з допомогою спеціальних заходів психологічного впливу
- в) психологічна науково-практична дисципліна, що розробляє якісні процедури розпізнавання психічних процесів.
- г) галузь психології, яка вивчає теорію й практику визначення психологічного діагнозу.

2. Метод дослідження відхиленої поведінки особистості, що дозволяє виявити особливості поведінки та психічні якості досліджуваних у різних ситуаціях через сприйняття різних осіб (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) спонтанний вибір
- б) сферограма
- в) бесіда
- г) незалежні характеристики

3. До найбільш відомих методик визначення емоційного стану особистості крізь призму кольору відносять

- а) тест візуальної ретенції
- б) опитувальник Г.Айзенка
- в) тест Т.Лірі
- г) тест М.Люшера

4. Одна із найбільш популярних у зарубіжній психології методик для дослідження агресії

- а) тест Равена
- б) тест Роршаха
- в) методика «Дилема вибору»
- г) опитувальник Баса-Дарки

5. Термін «психодіагностика» у науковий обіг увів

- а) К.Юнг
- б) Г.Сельє
- в) Р.Мертон
- г) Г.Роршах

6. Основні принципи психодіагностики

- а) дуалізму, пізнання, єдності
- б) системності, солідарності, багатоаспектності
- в) континуальності, адаптивності, пролонгованості
- г) конкретності, виявлення індивідуальності, відсутності

оцінок

7. Предметом спостереження як методу є (оберіть повний варіант відповіді)

- а) уподобання дитини
- б) особливості взаємодії з довкіллям
- в) стосунки з членами родини
- г) вербальні й невербальні акти в певних ситуаціях

8. Укажіть рядок, де вказано метод, який Не належить до допоміжних методів психодіагностики

- а) контент - аналіз
- б) тести
- в) проєктивні методики
- г) спостереження

9. Етичні норми психодіагностики містять (укажіть рядок з правильною відповіддю)

а) комплекс норм і принципів, які регламентують діяльність психолога-діагноста з метою забезпечення інтересів досліджуваного

б) кодекс професійної етики психолога, який займається діагностичними дослідженнями

в) загальні правила обстеження, які попереджають некомпетентне використання методик психологічної діагностики

г) усі відповіді правильні

10. Методика «Карта спостережень» Д.Стотта використовується для ... (оберіть правильний варіант відповіді)

а) виявлення агресивних та ворожих реакцій дитини, небезпечних у комунікації з оточуючими

б) виявлення й оцінки симптомів порушення уваги дитини

в) діагностики психопатичних синдромів, за яких можуть винятися суїцидальні та парасуїцидальні дії

г) діагностики труднощів адаптації дитини в школі, аналізу характеру дезадаптації і ступеня непристосованості дітей до школи

Тема. Загальні основи корекції відхилень поведінки

Ключові поняття: *корекція, корекція відхилень поведінки, процес корекції, алгоритм корекції.*

Питання для обговорення

1. Психолого-педагогічна корекція відхилень поведінки: зміст, види, функції. Взаємозв'язок діагностики і корекції.

2. Принципи, методи й форми корекції відхилень поведінки учня молодшого шкільного віку та їх загальна характеристика.

3. Етапи корекційної роботи.

Література

1. Корнешук В.В., Волошенко М.О., Олло В.П. Агресивна та суїцидальна поведінка. Практикум. *Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків: Навчальний посібник.* Херсон: Олді плюс, 2021. С. 56-65; 82-107.

2. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Психологічна корекція поведінки, що відхиляється. *Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. К.: Вид-во «Каравела», 2017. С. 295-303.

3. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери молодшого школяра / Упоряд. О.А. Атемасова. Х.: Вид-во «Ранок». 2014. 176 с.

Практичні завдання

1. Розкрити зміст поняття «психологічна корекція». Охарактеризувати види й основні функції психологічної корекції.
2. Дати загальну характеристику принципам, методам та формам психологічної корекції відхилень поведінки.
3. Описати етапи психокорекції та конкретизувати їх специфіку.
4. Обґрунтувати взаємозв'язок діагностики і корекції відхилень поведінки. Проілюструвати прикладами.
5. Проаналізувати корекційну програму для важковиховуваних школярів (за Ключе).
6. Конкретизувати особливості психокорекційного, психотерапевтичного і педагогічного впливів на особистість з різними відхиленнями у поведінці. Проілюструвати прикладами.
7. Охарактеризувати завдання психокорекції та їх специфіку щодо вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку.

Тестові завдання

1. Психологічна корекція відхиленої поведінки передбачає... (оберіть правильний варіант відповіді)

а) цілеспрямований процес організації і здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення соціально-психологічного розвитку й життєдіяльності індивідів, запобігання відхиленням у їхній поведінці

б) усебічний і поглиблений аналіз особистості, виявлення недоліків у її поведінці та їх причин, позитивних аспектів і спрямована на розв'язання практичних завдань - гармонізацію розвитку особистості, сприяння її особистісному зростанню

в) пристосування людини до життя в новому співтоваристві

г) психологічне втручання в особистісний простір для стимулювання позитивних змін, послаблення або усунення тих форм поведінки особистості, що перешкоджають її соціальній адаптації

2. Корекційну роботу з дітьми, які мають відхилення у поведінці потрібно будувати як... (оберіть правильну відповідь)

- а) окремі вправи з вдосконалення психологічної діяльності
- б) тренування певних умінь і навичок
- в) розвиток чуттєвості
- г) цілісну усвідомлену діяльність

3. Психологічна корекція відхильної поведінки особистості матиме стійкий ефект, коли вона буде ... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) системною
- б) тривалою
- в) залучати небайдужих осіб
- г) усі відповіді правильні.

4. У сучасній літературі поняття «корекція» визначається як... (оберіть правильний варіант відповіді)

а) наука про методи психологічної роботи з дітьми, які мають особливі потреби

б) система планомірних впливів певними засобами на психіку дитини з метою поліпшення її фізичного стану

в) наука про спеціально організовану і систематичну діяльність з формування людини.

г) виправлення (часткове або повне) недоліків психічного чи фізичного розвитку в аномальних суб'єктів за допомогою спеціальної системи психолого-педагогічних прийомів і заходів.

5. У чому полягає основна мета корекційного процесу?

а) актуалізація резервів особистісного зростання

б) лікування невротичних симптомів

в) подолання труднощів, що перешкоджають розвитку особистості

г) зменшення частоти прояву форм відхиленої поведінки

6. Для визначення змісту психокорекційної діяльності важливо окреслити її специфічні ознаки. До них належать...

а) дискретність

б) орієнтація на норми психічного розвитку

в) неплановість особистісного зростання при визнанні необмеженості цього процесу

г) усі відповіді правильні

7. До якого виду психологічної корекції відносять розвиток уваги, пам'яті, мислення, сприймання, уяви?

а) невротичних станів

б) емоційно-вольової сфери особистості

в) мотиваційної сфери особистості

г) пізнавальної сфери

8. Застосування методу активного слухання у психокорекційній роботі дає такі результати (оберіть правильний варіант відповіді)

а) дитина відкривається, починає розповідати про себе, ділитися своїми проблемами

б) послаблюються, або зовсім зникають негативні переживання дитини

в) дитина сама просувається у розв'язанні своєї проблеми, бо краще усвідомлює її причини й відчуває підтримку

г) усі відповіді правильні

9. Як розмежують психокорекцію за формою роботи з особистістю?

а) симптоматична, казуальна

б) коротка, тривала

в) загальна, часткова

г) індивідуальна, групова

10. Програма психокорекційної роботи з дітьми, поведінка яких відхиляється від норми, повинна будуватися... (оберіть правильний варіант відповіді)

а) у відповідності до особливостей сімейного виховання

б) у відповідності до гендерної специфіки

в) у відповідності до медичного діагнозу

г) у відповідності з типом важковиховуваності дитини.

Тема. Профілактика відхилень поведінки молодшого школяра

Ключові поняття: *профілактика, види профілактики, профілактика відхилень поведінки учнів молодшого шкільного віку, методи, форми, принципи профілактики відхилень поведінки.*

Питання для обговорення

1. Суть та види профілактики відхилень поведінки.
2. Основні форми й методи профілактичної роботи з учнями молодшого шкільного віку, їх обумовленість специфікою відхилень поведінки.
3. Створення передумов попередження відхилень у поведінці через пропаганду здорового способу життя, формування сприятливого соціально-психологічного клімату в мікросоціальному оточенні особистості.

Література

1. Корнєшук В.В., Волошенко М.О., Олло В.П. Практикум. *Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків: Навчальний посібник.* Херсон: Олді плюс, 2021. С. 82-107.
2. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Профілактика девіантної поведінки. *Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів.* - К.: Вид-во «Каравела», 2017. С. 261-271.
3. Сиско Н.М. Збірник корекційних програм з профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів. Хмельницький, НМЦ ПТО ПК у Хмельницькій області, 2014. 473 с.

Практичні завдання

1. Обґрунтувати зміст понять «превенція» та «інтервенція».
2. Заповнити за зразком таблицю

Функції профілактично-корекційної роботи	Зміст функції
виховна	поновлення позитивних якостей, що переважали до появи девіантної поведінки
компенсаторна	
стимулююча	
коригувальна	
регулятивна	

3. Зробити порівняльний аналіз наукових підходів до форм психопрофілактичної роботи з учнем, який має відхилення у поведінці. Обґрунтувати класифікацію О.Змановської.

4. Систематизувати методи впливу на учня відхиленнями у поведінці (за Л.М.Вольною).

5. Прокоментувати вимоги до проведення групової дискусії з учнями молодшого шкільного віку як методу попередження і подолання відхиленої поведінки.

6. Запропонувати інтерактивні форми профілактичної роботи з учнями, які мають відхилення у поведінці.

7. Проаналізувати кращий вітчизняний і зарубіжний досвід попередження та корекції відхиленої поведінки особистості.

Тестові завдання

1. Під профілактикою відхиленої поведінки дітей та молоді розуміється (оберіть правильний варіант відповіді):

а) поширення певних ідей за допомогою усних виступів і засобів масової комунікації з метою впливу на суспільну свідомість

б) пояснення причин поведінки і дій іншої людини шляхом приписування їй певних намірів, мотивів, думок і почуттів

в) різностороннє обстеження людини з метою виявлення особливостей розвитку її психіки: нахилів, здібностей, характеру, особистісних якостей, відхилень від «норми»

г) комплекс цілеспрямованих колективних і індивідуальних впливів на свідомість, почуття і волю особистості з метою вироблення в неї імунітету до негативних впливів оточуючого середовища, а також попередження асоціальної спрямованості, її антигромадської поведінки і перебудови ставлення зростаючої особистості до оточуючої дійсності у процесі перевиховання.

2. Провідні шляхи профілактики відхиленої поведінки неповнолітніх

а) пропаганда здорового способу життя; організація самовиховання

б) проведення ранньої діагностики і педагогічної корекції; реалізація індивідуального підходу з опорою на позитивні якості

в) залучення дітей та молоді до активної діяльності за інтересами; організація трудового виховання

г) усі відповіді правильні

3. Профілактику, спрямовану на створення розвитоку умов, що сприяють здоров'ю, збереженню життя дітей і на попередження несприятливого впливу на них факторів соціального й природного середовища називають:

- а) невідкладною
- б) третинною
- в) вторинною
- г) первинною

4. Вторинна профілактика ставить за мету:

- а) формування в особистості відмови від асоціальних стандартів поведінки
- б) формування негативного ставлення до поганих звичок
- в) формування в особистості неприйняття відхиленої поведінки
- г) якомога раніше виявлення негативних змін у поведінці дитини, що дає можливість попередити їх подальший розвиток

5. Профілактику відхиленої поведінки учнів молодшого шкільного віку повинні забезпечувати:

- а) вчителі та практичні психологи
- б) соціальні педагоги
- в) медичні працівники
- г) усі відповіді правильні

6. Чи правильним є твердження: «Система профілактики у навчальному закладі повинна бути представлена в двох формах: загальною ранньою профілактикою з усіма учнями і спеціальною профілактикою з важковиховуваними, схильними до відхиленої поведінки учнями»?

- а) ні, у навчальному закладі проводиться тільки рання профілактика
- б) ні, у навчальному закладі профілактика проводиться тільки випереджального характеру
- в) ні ці форми стосуються тільки родини
- г) так, твердження вірне

7. Суть якого виду профілактики розкриває подане визначення: Система соціальних, правових, педагогічних та інших заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють бездоглядності, скоєнню правопорушень і антигромадських дій неповнолітніми, а також на

індивідуальну профілактичну роботу та сім'ями, які перебувають в соціально небезпечному становищі?

- а) педагогічна
- б) соціально-педагогічна
- в) медична
- г) соціальна

8. Зміст стимулюючої функції профілактично - корекційної роботи з учнем, який має відхилення у поведінці:

- а) формування прагнення компенсувати певні соціальні недоліки, активізація діяльності в тій сфері, де особистість може досягти успіху, реалізувати потребу в самоствердженні
- б) виправлення негативних якостей особистості, коригування мотивації, ціннісних орієнтацій, атитюдів, поведінки
- в) забезпечення впливу учасників міжособистісної взаємодії для зміни ступеня участі особистості в груповій діяльності з поступовим переходом до саморегуляції і самоконтролю
- г) активізація позитивної суспільно корисної діяльності через зацікавлене емоційне ставлення до особистості

9. До сучасних програм профілактики наркотизму відносяться

- а) інформаційні програми
- б) програми, спрямовані на тренування навиків соціальної адаптації
- в) програми реалізації особистісних ресурсів
- г) усі відповіді правильні

10. Укажіть рядок, де зазначено інтерактивні форми профілактичної роботи

- а) тайм-аут, методика негативних наслідків, демонстрація аверсивної події
- б) ментальна релаксація, метод систематичної десенсибілізації, метод систематичної сенсибілізації
- в) вироблення альтернативних реакцій, метод формування стратегії самоконтролю, метод корекції емоційних станів
- г) соціально-педагогічний і психологічний тренінг, соціально-педагогічні й психологічні ігри, соціально-значущі проекти

Тема. Агресія як основа проявів відхилень поведінки, її профілактика та корекція

Ключові поняття: *агресія, агресивність, вандалізм, булінг, мобінг, профілактика, корекція.*

Питання для обговорення

1. Поняття, джерела та чинники агресії.
2. Види агресії. Типологія агресивних дітей.
3. Програма психолого-педагогічної корекції агресивності.
4. Вандалізм і булінг. Заходи щодо профілактики булінгу в школах.

Література

1. Агресивна поведінка дітей. Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Д. В. Швеця ; [Д. В. Швець, О. М. Бандурка, О. І. Федоренко та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 52-65.

2. Корнешук В.В., Волошенко М.О., Олло В.П. Агресивна та суїцидальна поведінка. Практикум. *Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків: Навчальний посібник.* Херсон: Олді плюс, 2021. С. 56-65; 82-107.

3. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Агресивна і делінквентна поведінка: сутність, соціальні умови їх появи. *Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів.* - К.: Вид-во «Каравела», 2017. С.138-157.

Практичні завдання.

1. Обґрунтувати сутнісну різницю між термінами «агресія» та «агресивність». Зазначити ознаки агресивної поведінки особистості.

2. Класифікувати види агресії, розкрити зміст, навести приклади. Обґрунтувати типологію агресивних дітей.

3. Розробити рекомендації учителям та батькам щодо конструктивної взаємодії з агресивними дітьми.

4. Систематизувати інструментарій допомоги агресивній дитині (ігри, вправи, виховні заходи, психодіагностичні методики)

5. Запропонувати вправи, спрямовані на навчання дитини прийнятним способам розрядки гніву і агресивності, а також реагування на негативну ситуацію в цілому.

6. Запропонувати рекомендації для педагогів щодо раннього виявлення учнів – жертв булінгу. Розробити проект шкільного інформаційного стенду «Булінг у шкільному середовищі».

Тестові завдання

1. Агресія - це

а) соціально-психологічна характеристика особистості, що відображає її владні якості, схильність до використання суворих недемократичних методів впливу на людей

б) бурхлива емоційна реакція людини в екстремальній ситуації

в) стан сильного емоційного збудження людини, зумовлений її активними діями, спрямованими на задоволення значущої потреби

г) цілеспрямована деструктивна поведінка людини, яка суперечить суспільно встановленим нормам і завдає іншим фізичної шкоди чи спричиняє психологічний дискомфорт

2. Ознаки агресивної поведінки

а) схильність до насилля

б) прагнення людини до домінування над іншими й використання їх у своїх цілях

в) спрямування на нанесення шкоди оточуючим

г) усі відповіді правильні

3. Укажіть вид агресивної поведінки за ступенем прояву?

а) явна

б) латентна

в) фізична

г) активна

4. Який вид агресивної поведінки за ступенем прояву характеризують такі ознаки: самозвинувачення, самоприниження, нанесення тілесної школи самому собі?

а) фізична

б) індивідуальна

в) просоціальна

г) аутоагресія

5. За видами агресивної реакції агресивна поведінка поділяється на:

- а) вербальну
- б) негативізм
- в) образа
- г) усі відповіді правильні

6. Вандалізм трактується як...

- а) варіативне уживання психоактивних речовин
- б) психологічний розлад, що характеризується патологічно високим потягом до їжі
- в) прагнення до невиправданого ризику
- г) одна із форм руйнівної поведінки, бездумне знищення культурних і матеріальних цінностей

7. Суть якого поняття розкриває подане визначення: діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю особи?

- а) афазія
- б) дефлексія
- в) булімія
- г) булінг

8. Що робить агресію соціально небезпечною?

- а) правильної відповіді немає
- б) уявлення особистості про стиль поведінки
- в) порушення у діяльності кори головного мозку
- г) мотиви діяльності та цінності, заради яких вона здійснюється

9. Типи сформованості в учнів молодшого шкільного віку уміння долати агресію (оберіть рядок із правильною відповіддю)

- а) реабілітаційний, сенсифікаційний, оперативний, координаційний
- б) референтний, рефлексивний, регресивний, стереотипний

в) ригідний, суксецивний, толерантний, фанатичний, сензитивний

г) конструктивний, деструктивний, конформний, споглядальний

10. Вид суїцидальної поведінки, який пов'язаний із кризовими ситуаціями у життя людини, її особистими трагедіями

а) альтруїстична

б) егоїстична

в) альтруїстична

г) аномічна

Тема. Гіперактивність учнів молодшого шкільного віку, її корекція та профілактика

Ключові поняття: *активність, гіперактивність, гіперактивний розлад, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, імпульсивність, корекція.*

Питання для обговорення

1. Поняття гіперактивності та її причини.
2. Симптоматика гіперактивності.
3. Корекційно-розвивальна робота з гіперактивними школярами.
4. Допомога гіперактивній дитині у школі та поза її межами. Поради дітям, батькам, педагогам.

Література:

1. Атаманчук Н.М. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку із синдромом гіперактивності. Психологічний часопис. № 1 (11), 2018. С. 9-25.

2. Ілляшенко Т. Гіперактивна дитина. Психологічний супровід у навчальному закладі /Т. Червонна, Київ: «Вид. Група «Шкільний світ», 2017. 88 с.

3. Кирилова О. О. Гіперактивна дитина, Харків : Вид. група «Основа», 2018. 176 с.

4. Сухіна І. В. Гіперактивна дитина, Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

Практичні завдання

(I частина)

1. Розрити основні наукові підходи до поняття гіперактивності дитини.
2. Обґрунтувати причини гіперактивності учня молодшого шкільного віку.
3. Конкретизувати особливості проявів гіперактивності в учнів молодшого шкільного віку: при читанні, під час виконання письмових завдань, у математиці.
4. Систематизувати найпоширеніші міфи щодо гіперактивності дитини, підібрати аргументи до їх спростування
5. Ранжувати поняття: «активна дитина», «тривожна дитина», «гіперактивна дитина». Скласти таблицю порівняльних ознак.
6. Дати характеристику мовлення гіперактивних дітей: мовна симптоматика, типові помилки зв'язного мовлення. Обґрунтувати особливості корекційної роботи щодо формування правильного мовлення.

(II частина)

1. Дати порівняльну характеристику гіперактивності й гіперактивному розладу з дефіцитом Уваги (ГРДУ).
2. Розкрити зміст корекційно-розвивальної роботи з гіперактивними дітьми; описати техніки корекції поведінки гіперактивної дитини.
3. Описати стратегії реагування на гіперактивного учня в класі, конкретизувати особливості організації навчального середовища згідно вимог НУШ.
4. На основі аналізу наукової літератури скласти пам'ятку: Допомога гіперактивній дитині у школі та поза її межами. Систематизувати поради дітям, батькам, педагогам, які допоможуть уникнути небажаної поведінки під час навчального процесу та вдома.
5. Обґрунтувати стратегії діяльності вчителя, спрямовані на підвищення продуктивності праці учня з гіперактивною поведінкою в межах різних видів навчальної діяльності. Запропонуйте вправи на розвиток уваги гіперактивного учня молодшого шкільного віку.

Тестові завдання

1. При гіперактивності яскраво виражена... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) перевага свідомого над підсвідомим
- б) перевага збудження над гальмуванням
- в) розумова відсталість дитини
- г) усі відповіді правильні.

2. Одна із причин, через яку гіперактивність виявляється в дитини у 5-7 разів частіше, ніж у інших людей

- а) виховання
- б) неправильне харчування
- в) екологія
- г) спадковість

3. Жоден із фахівців не може ефективно діагностувати та корегувати гіперактивну поведінку учня без участі

- а) соціальних служб
- б) дирекції школи
- в) однокласників
- г) батьків

4. Важливою умовою покращення поведінки гіперактивного учня в класі є правильно вибране місце, яке повинно бути

- а) окремо від усіх учнів у класі
- б) подалі від учителя
- в) не має значення
- г) близьке до вчителя

5. Яким чином проявляються найбільші академічні труднощі гіперактивного учня молодшого шкільного віку при виконанні письмових завдань?

- а) велика кількість механічних помилок
- б) відсутність систематичного виконання письмових вправ
- в) повільніша в 2-3 рази, ніж у інших швидкість виконання письмових завдань
- г) усі вказані варіанти відповідей правильні

6. Розшифруйте абрєвіатуру ГРДУ

- а) гіпертрофічний режим дефіциту учіння
- б) гіперактивний ритм деструктивних уявлєнь
- в) гіподинамічний ресурс дотримання уваги
- г) гіперактивний розлад з дефіцитом уваги

7. Гіперактивність часто супроводжується (оберіть правильний варіант відповіді)

а) афектацією, фрустрацією, порушеннями зорової уваги, низькою психічною активністю

б) перекручуванням кольорових відчуттів, агресивністю, тривожністю, млявістю рухів

в) важкою пристосованістю до нових обставин, малокомунікабельністю, нерішучістю, безініціативністю

г) розладами сну, наявністю фобій, лабільністю емоцій, незрілістю емоційно-вольової сфери

8. Які з перелічених нижче начальних дисципліни викликають у гіперактивних учнів молодшого шкільного віку найбільші труднощі?

- а) природознавство, трудове навчання
- б) образотворче й музичне мистецтво
- в) основи здоров'я, фізична культура
- г) читання, письмо

9. Гіперактивна дитина ставить мільйон запитань, але... (оберіть правильний варіант відповіді)

- а) потребує детальної відповіді на кожне з них
- б) сприймає відповіді на них упереджено
- в) уважно вислуховує відповіді, аналізуючи їх
- г) рідко вислуховує відповіді на них.

10. До кого слід звернутися, коли Ви, як учитель, спостерігаєте в дитини усі ознаки ГРДУ: надмірну рухливість, імпульсивність, неухажність?

- а) директора школи
- б) соціальних служб
- в) дільничого інспектора
- г) шкільного психолога

Тема. Адиктивна поведінка, її корекція та профілактика

Ключові поняття: адикції, токсикоманія, наркоманія, гемблінг, булімія, анорексія, корекція, профілактика

Питання для обговорення

1. Адиктивна поведінка: групи, форми залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності та їх характеристика (хімічні, віртуальні, фізіологічні).
2. Корекція залежностей неповнолітніх.
3. Технології профілактики адиктивної поведінки.

Література

1. Адиктивна поведінка дітей: ознаки, причини, наслідки. Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Д.В. Швеця; [Д.В. Швець, О.М. Бандурка, О.І. Федоренко та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С.65-79.

2. Корнещук В.В., Волошенко М.О., Олло В.П. Аддиктивна поведінка як різновид девіантної поведінки. *Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків: навчальний посібник*. Херсон: Олді плюс, 2021. С. 39-49.

3. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Залежна поведінка. Досвід профілактичної роботи щодо попередження поширення адиктивних форм поведінки. *Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. - К.: Вид-во «Каравела», 2017. С.173-199.

Практичні завдання

1. Розкрити суть поняття адиктивної поведінки, указати основні групи адикцій.
2. Назвати основні форми залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності та дати їм характеристику.
3. Охарактеризувати етапи формування наркотичної залежності.
4. Чи можна канабіс віднести до є безпечних видів наркотиків? Відповідь обґрунтувати. Описати ознаки, за якими можна визначити, що дитина вживає наркотики.

5. Конкретизувати фактори ризику виникнення хімічної залежності в учнів молодшого шкільного віку та обґрунтувати шкоду, яку вона заподіює організму дитини.

6. Розкрити особливості профілактики та корекції адиктивної поведінки учнів молодшого шкільного віку. Обґрунтувати стратегії протидії розповсюдженню зловживання речовинами, що спричиняють адикцію.

7. Розкрити суть превентивного виховання залежної поведінки неповнолітніх. Розробити план заходів з превенції комп'ютерної залежності у рамках загальношкільного проекту «Комп'ютероманія – бомба уповільненої дії». Підготувати пам'ятку для учнів молодшого шкільного віку «Безпечна поведінка в Інтернеті».

8. Розробити план індивідуальної бесіди з дівчинкою (4 кл.), яка проявляє ознаки фізіологічної адикції (булімія).

9. Визначити можливі чинники, що сприяли проявам відхиленої поведінки у такій ситуації:

У Сергія М. (учень 4-го класу) мати деспотична, захоплена роботою і професійною кар'єрою; батько - м'який, товариський, працює звичайним службовцем, отримуючи низьку зарплату. Сергій ще з дитячого садочка займався музикою, спортивними танцями. Зараз усі додаткові заняття покинув та й у школі навчається не дуже добре. Вперше алкоголь спробував у 7 років разом з товаришами зі свого двору. Було погано, але не покинув зловживати спиртним, обґрунтовуючи це тим, що не міг «зрадити своїх товаришів».

Запропонуйте форми індивідуальної роботи з Сергієм М.

Тестові завдання

1. Суть якого поняття розкриває подане визначення: Поведінка, пов'язана з прагненням відійти від реальності шляхом штучної зміни свого стану через вживання психоактивних речовин або постійною фіксацією уваги на визначених видах діяльності з метою розвитку підтримання інтенсивних емоцій?

- а) делінквентна
- б) ексцентрична
- в) атракційна
- г) адиктивна

2. Одна із основних рис у поведінці адиктивної особистості?

- а) прагнення до насолоди
- б) прагнення до самостійності
- в) прагнення до вдосконалення
- г) прагнення до втечі від реальності

3. Чи є тютюнопаління адикцією?

- а) не відноситься до залежностей
- б) це одна із форм культової залежності
- в) це одна із форм їстівної залежності
- г) це одна із форм токсикоманії

4. До якого виду залежності відносять ігроманію?

- а) фізична залежність
- б) культова залежність
- в) асертивна залежність
- г) психологічна залежність

5. Наркоманія - це

- а) звичка, яка полягає у вживанні енергетичних напоїв
- б) шкідлива звичка, яка полягає у вживанні великої кількості кави
- в) шкідлива звичка, яка полягає у палінні цигарок без фільтру
- г) захворювання, яке виражається фізичною або психологічною залежністю від наркотичних речовин

6. Суть якої адикції розкриває подане визначення: Повна або часткова відмова від прийому їжі, що характеризується свідомим зниженням ваги, викликаним у разі різкого пригнічення апетиту у депресивних, кататонічних станах або під впливом нав'язливих ідей харчового отруєння?

- а) амузія
- б) афузія
- в) анаклізія
- г) анорексія

7. Як називається психосоматичний синдром, що характеризується неконтрольованим і швидким поглинанням великої кількості їжі?

- а) боваризм
- б) болдінг
- в) біофілія
- г) булімія

8. Скільки етапів виділяють психологи у формуванні наркотичної залежності?

- а) дев'ять
- б) сім
- в) шість
- г) п'ять

9. До наркотичних речовин відносять

- а) снодійні ліки
- б) заспокійливі ліки
- в) амфетаміни
- г) усі відповіді правильні

10. Які загальні назви уживаються в літературі як синонім до поняття захоплення азартними іграми?

- а) гаплика, амімія
- б) гіпобулія, дромоманія
- в) графоманія, афазія
- г) гемблінг, лудоманія

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та модульного контролю знань. Об'єктом оцінювання знань є програмовий матеріал дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час поточного контролю та модульних контрольних робіт.

Поточний контроль знань і умінь студентів з дисципліни «Профілактика та корекція відхилень поведінки» здійснюється у формі семінарських занять. Основними критеріями оцінювання навчальної діяльності студентів є її систематичність та результативність. Показниками систематичності навчальної діяльності є відвідування студентами лекційних та семінарських занять з курсу, їх активність, своєчасне і самостійне виконання навчальних завдань та модульних контрольних робіт. Показником результативності є правильність виконання на семінарських заняттях усіх видів робіт. Система оцінювання знань є накопичувальною (складається із суми балів за різними видами здійсненого контролю).

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою. Вивчення курсу розподілено на два модулі; оцінювання знань студентів за перший і другий модуль дорівнює 60 балам (30+30). Форма підсумкового контролю - залік. Залік може проводитися як в усній, так і в письмовій формі, передбачає два

питання (теоретичне й практичне), відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом, а також уміння застосовувати ці знання у практичній діяльності (1 питання - 20 балів; 2 питання - 20 балів; разом - 40 балів).

Інший варіант: виконання тестових завдань у системі Moodle chnu (40 тестів; 1 тест =1 бал; разом - 40 балів).

Загальна кількість балів - 100 (60+40).

Відповіді студентів на семінарських заняттях протягом семестру оцінюються у межах від 0 до 3-х балів за кожне семінарське заняття; разом з оцінкою за модульні контрольні роботи - до 60 балів

3 бали – вичерпна відповідь на питання семінарського заняття, студент демонструє вільне володіння навчальним матеріалом різного ступеня складності; глибоко засвоїв увесь матеріал теми; послідовно, логічно і вірно його відтворює, може пов'язати теоретичні та практичні сторони теми; вільно відповідає на нестандартні запитання, показує знання монографічного матеріалу з питання, вірно обґрунтовує наукові поняття, володіє навичками виконання практичних завдань, виявляє вміння самостійно узагальнювати матеріал, не допускає при цьому помилок, дотримується академічної доброчесності;

2 бали – студент дотримується академічної доброчесності, виявляє достатньо повні знання матеріалу; не допускає суттєвих недоліків у відповіді; дотримується академічної доброчесності, вірно використовує теоретичні положення і володіє навичками при виконанні практичних завдань, але припускається окремих помилок або неточностей у формулюваннях, порушує логіку та послідовність у викладенні програмного матеріалу та має труднощі при виконанні практичних завдань;

1 бал – виставляється у випадку, коли студент дотримується академічної доброчесності, загалом засвоїв основний матеріал, але погано орієнтується в окремих теоретичних положеннях, припускається помилок або неточностей у формулюваннях, порушує логіку та послідовність у викладенні матеріалу теми; на поставлені запитання відповідає з помилками, однак спроможний зі сторонньою допомогою їх виправити; має труднощі при виконанні практичних завдань;

0,5 балів - у випадку, коли студент володіє знаннями щодо значної частини програмного матеріалу теми фрагментарно, припускається суттєвих помилок, «прикутий до конспекту», з великими труднощами виконує практичну роботу;

0 балів - у випадку, коли студент не засвоїв матеріал теми, не відповів на питання, не виконав практичні завдання, самостійну роботу, є порушення академічної доброчесності.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС (залік)

Сума балів за усі види навчальної діяльності	Загальна оцінка за національною шкалою	Оцінка ЄКТС	Критерії оцінювання (залік)
90 – 100	зараховано	A	Відмінно – високий рівень навчальних досягнень, знань (умінь) у межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
80-89	зараховано	B	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) у межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
70-79	зараховано	C	Добре – у цілому добрий рівень знань (умінь) із незначною кількістю помилок
60-69	зараховано	D	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
50-59	зараховано	E	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
35-49	не зараховано	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
1-34	не зараховано	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березовська Л.І. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник / Л.І.Березовська, О.С.Юрков. - Мукачево: МДУ, 2016. - 201 с.
2. Вольнова, Леся. Профілактика девіантної поведінки підлітків. Ч.1. Теоретична частина. - Київ, 2016. - 188 с.
3. Вольнова, Леся. Профілактика девіантної поведінки підлітків. Ч.2. Практична частина. - Київ, 2016. - 193 с.
4. Горбунова, Вікторія. Виховання без нервування: як упоратися з упертюхами, ледарями, плаксіями, розбишаками, крикунами та хитрунами : майстер-клас для мам і тат. - Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. - 399 с.
5. З досвіду корекційної роботи практичного психолога і соціального педагога з дітьми з девіантною та деліквентною поведінкою : посіб. / авт. кол.; упор. Ю.А. Луценко. - К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. - 129 с.
6. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : метод. рек. / авт.-упор.: В.М. Горленко, В.Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І.І. Ткачук ; за заг. ред. В.Г. Панка. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. - 106 с.
7. Ілляшенко, Тамара. Гіперактивна дитина. Психологічний супровід у навчальному закладі /Т. Червонна. - Київ: «Вид. Група «Шкільний світ», 2017. - 88 с.
8. Камінська О.В. Методичні рекомендації для батьків та педагогів з профілактики і корекції інтернет-залежності молоді. - Рівне: РОІППО, 2014. 35 с.
9. Камінська О.В. Психологія інтернет-залежності: монографія. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. - 339 с.
10. Кирилова О.О. Гіперактивна дитина. - Харків : Вид. група «Основа», 2018. - 176 с.
11. Колендзян Н.М. Як допомогти агресивній дитині (ігри, вправи, виховні заходи, психодіагностичні методики): методичний посібник. - Кам'янець-Подільський. 2015. - 76 с.
12. Корнещук В.В., Волошенко М.О., Олю В.П. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків : Навчальний посібник. - Херсон: Олді плюс, 2021. - 136 с.

13. Кузьменко В.В. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. / В.В.Кузьменко, О.В.Диса, І.О.Шинкаренко. - Дніпро: Видавець Біла К.О., 2019. - 68 с.
14. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Вид-во «Каравела», 2017. - 470 с.
15. Максимова Н.Ю. Основи дитячої патопсихології : навч. посібник для вузів / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна, В.М. Піскун. - Київ: Перун, 2019. - 464 с.
16. Методи роботи з девіантами в умовах сучасного соціокультурного середовища: методичні рекомендації / Максимова Н.Ю., Грись А.М., Манілов І.Ф. [та ін.]; за ред.Н.Ю. Максимової. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 91 с.
17. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери молодшого школяра / Упоряд. О.А. Атемасова. - Х.: Вид-во «Ранок». 2014. – 176 с.
18. Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.-метод. посіб. до самост. роботи студентів / уклад. Н.В. Самойлова. - Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. - 120 с.
19. Психологічні механізми адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища: Монографія / за ред. Н.Ю. Максимової. - К. : Педагогічна думка, 2015. - 254 с.
20. Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Д.В. Швець; [Д.В. Швець, О.М.Бандурка, О.І. Федоренко та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків : ХНУВС, 2020. - 284 с.
21. Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід: монографія / В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, С.О. Лукомська, С.О. Копилов, О.В. Котух; за ред. В.Л. Зливкова, С.О. Лукомської. - К.: 2019. - 259 с.
22. Рущенко І.П. Соціологія особистості та девіантної поведінки. Текст лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія». - Харків : НТУ «ХПІ», 2020. - 130 с.

23. Савельєва Н.М. Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій з презентацією навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка»]. - Полтава: ПНПУ, 2016. - 110 с.
24. Самойлов А.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи: Методичний посібник. - Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. - 60 с.
25. Сухіна І.В. Гіперактивна дитина. - Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. - 40 с.
26. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія / О.Янкович, О.Кікінежді, І.Козубовська, В.Поліщук, Г.Радчук та ін. - Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. - 300 с.
27. Форми та види девіантної поведінки дітей // Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Д.В. Швеця; [Д.В. Швець, О.М.Бандурка, О.І. Федоренко та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків : ХНУВС, 2020. - С. 38-117.
28. Харченко С.Я., Краснова Н.П. Робота соціального педагога з дітьми девіантної поведінки. - Харків: Вид. група «Основа», 2015. - 143 с.
29. Христук О.Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. - Львів : ЛьвДУВС, 2014. - 192 с.
30. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. - Харків: НТУ «ХП», 2018. - 246 с.
31. Яременко О.О. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О.О. Яременко, О.М. Балакірева, О.Р. Артюх [та ін.]; ред. : О.О.Яременко. - К., 2015. - 193 с.

Навчальне видання

**ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ
ВІДХИЛЕНЬ ПОВЕДІНКИ
Методичні рекомендації до семінарських занять**

Укладачі Лариса Василівна **Мафтин**
Альона Валеріїна **Шульга**

Відповідальна за випуск **Романюк С.З.**

Літературний редактор **Лукул О.В.**
Технічний редактор **Чорасєва Г.К.**

Дизайн обкладинки **Цибуляк В.Д.**

Підписано до друку 29.07.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 3,0.
Обл.-вид. арк. 3,3. Тираж 50. Зам. Н-093.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002